

vasta kattomaalauksesta, jonka 153 paneelista yksi sisältää kuvauksen savilintujen herättämisestä.

Teoksensa analyysiosan alussa (s. 49) Davis itse herättää kysymyksen, millä tavoin hänen metodinsa poikkeaa perinteisemmästä sosiaalishistoriallisesta analyysistä. Hänen mukaansa ero on siinä, miten hän painottaa muinaisten lukijoiden tapaa työstää menneisyyttä käyttäen heidän oman aikansa ”muistin paikkoja” tulkinnan välineinä. Vaikka Davisin kuvailu on sinänsä elävää ja vaikuttavaa, työn metodisessa tarkastelussa olisi ollut selkiyttämisen varaa. Teoksen ”muistin paikkoina” toimivat toisaalta oletettujen lukijoiden kokemukset omasta sosiaalisesta kontekstistaan esimerkiksi leikkivinä lapsina. Tässä tapauksessa olemassa oleva kulttuurinen käytäntö resonoi tekstin sisällön kanssa ja tekee sen kuulijoille tutuksi. Teoreettiselta kannalta tässä on vaikea nähdä suurta eroa siihen, että tekstin sisältöä valotetaan sosiaalishistoriallisen tiedon valossa — vaikka onkin selvää, että Davisin tarkka analyysi onnistuu tuomaan tekstin tulkintaan sellaista sosiaali- ja kulttuurihistoriallista väriä, joka ei ole aiemmissa tutkimuksissa tullut esiin. Teksti ja sen kuvaama historia eivät kuitenkaan johda siihen, että luotaisiin uusia muistin paikkoja tukemaan tekstin sisältöä ja muistamista. Teksti itsessään voidaan toki ymmärtää yhdenlaiseksi muistin paikaksi, mutta Davis ei kiinnitä huomiota tähän vaan olemassa oleviin sosio-kulttuurisiin käytänteisiin, jotka ilmenevät tekstissä.

Toisenlaista muistin paikkaa puolestaan edustaa kirjan liitteenä (Liite C) oleva kuvaus Sveitsin Zillisissä sijaitsevan Pyhän Martinuksen kirkon kattomaalauksista, jonka yhteen maalaukseen on tallennettu kuvaus siitä, kuinka Jeesus herättää savilintuun henkiin. Tässä tapauksessa kirkko ja siinä oleva maalaus muodostavat tilan, jossa, muiden kohtausten ohessa, muisto yhdestä Jeesuksen lapsuuden teosta tehdään eläväksi. Edellä kuvattujen erilaisten muista-

misen tapojen tarkempi erittely olisi tuonut lisää käsitteellistä jännevyyttä teoksen kuvauksiin.

Davis aloittaa kirjansa toisen osan tarkastelut henkilökohtaisilla muisteluilla, jotka liittyvät tarkasteltavaan teemaan kuvaten ensimmäisenä isänsä tapaa tarkkailla lintuja. Tämän inspiroimana jaan lukijoiden kanssa seuraavan muiston:

Ensimmäinen muistikuvani Jeesuksesta, joka herättää savilintuun henkiin, on kuusi- ja seitsemänkymmentälukujen taitteesta, kansakoulun uskontotunnilta. Kulttuurisena muistin paikkana on siis suomalaisen kansakoululaitoksen uskonnon-opetus, jossa tuolloin oli sijaa myös apokryfisten evankeliumien kertomuksille Jeesuksesta. Tarinan mediasta en ole enää aivan varma. Kertomus saattoi olla uskonnon oppikirjassa tai tunnilla käytetyssä luekimistossa. Mahdollista on myös, että tuon ajan teknisiä opetusvälineitä innokkaasti käyttänyt Korson kansakoulun johtajaopettaja esitti tarinan rainan avulla (nuoremmat googlatkoot, mikä raina on!). Olipa niin tai näin, pidin kertomusta tuolloin aito- na Jeesus-traditiona. Ilmeisesti joku tuon ajan uskontopedagogi oli ajatellut, että lapsia varmaan kiinnostavat tarinat Jeesuksesta lapsena. Tämä pedagoginen idea vastaa itse asiassa Reidar Aasgaardin ajatusta Lapsuuden tekojen alkuperäisestä tarkoituksesta, jonka hän tuo esiin teoksessa *The Childhood of Jesus: Decoding the Apocryphal Infancy Gospel of Thomas*.

Kun muutamaa vuotta myöhemmin aloin itse kiinnostua Raamatun lukemisesta, yritin pitkään etsiä tarinaa Uuden testamentin evankeliumeista. Olin aika petetty, kun sitä ei sieltä löytynyt. Kertomus sekä siihen liittyvät muistin paikat ovat kuitenkin painuneet mieleeni elävänä ja liittyvät näin yhdeksi pieneksi lenkiksi Lapsuuden tekojen vaikutushistoriassa. Ehkä tuolloin mieleen jäi uinumaan myös uteliaisuuden siemen, joka on myöhemmin johtanut tutkimaan evankeliumitra-

ditioita vielä tarkemmin. *Teologiseen Aikakauskirjaan* kirjattuna tämä pieni muisteloni puolestaan ehkä lennähtelee joskus jonkun Lapsuuden teoista kiinnostuvan tulevan tutkijan bittivirrassa.

PETRI LUOMANEN, PROF.

MARCUS J. BORG
Kristinuskon sydän:
Uudelleen löydetty usko.
Helsinki: TvM 2016. 279 s.

Vuonna 2015 edesmennyt yhdysvaltalainen Marcus J. Borg kuului näkyvimpien historian Jeesus-tutkijoiden joukkoon. Hän jäi eläkkeelle Oregonin yliopistosta vuonna 2007, mutta jatkoi toimintaansa aktiivisesti sen jälkeenkin. Varsinaisesta historian Jeesus-tutkimuksesta Borg siirtyi vähitellen teologisempiin aiheisiin.

Tästä on esimerkkinä myös *Kristinuskon sydän*, jonka alkuteos ilmestyi vuonna 2003. Tomas von Martens julkaisi kirjan ruotsinnoksen vuonna 2015 ja seuraavana vuonna Kari Kuulan suomennoksen. Von Martens on siis tehnyt kulttuuriteon omalla kustannuksellaan.

Tutkijana Borg kannatti niin sanottua yhteiskuntakriittistä Jeesuskuvaa. Sen mukaan historian Jeesus näki Jumalan valtakunnan toteutuvan, kun uskovat kyseenalaistavat sortavat yhteiskuntarakenteet. Borg suhtautuu varauksellisesti Jeesus-tutkimuksen toiseen pääuomaan, jossa Jeesus nähdään eskatologisissa kehyksissä. Tässä kuvassa Jumalan valtakunta saapuu lopunajallisenä mullistuksena ja Jumalan tekona.

Jeesus-tutkimuksella on Yhdysvalloissa poliittiset konnotaatiot. Lopunajallinen Jeesus-kuva yhdistetään konservatiiviseen teologiaan ja politiikkaan. Yhteiskuntakriittinen Jeesus puolestaan liittyy progressii-

viseen teologiaan ja vasemmistoliberaaliin politiikkaan. Tämä on kärkeä jako, joka ei tietenkään sovi jokaiseen tutkijaan. Esimerkiksi lopunajallista Jeesusta kannattava E. P. Sanders edustaa pikemminkin teologisesti ja poliittisesti liberaalia siipeä. Borg sen sijaan sopii erinomaisesti tähän jaotteluun.

Kristinuskon sydän on progressiivisen teologian kansanversio. Kirjassaan Borg asemoi itsensä nousevaan, progressiiviseen paradigmaan ja vertaa sitä varhaisempaan, konservatiivisempaan paradigmaan. Vertailu on dualistinen, mutta ei hyökkäävä. Borg välttää varhaisemman paradigman poleemista leimaamista, mutta tekee selväksi, mitä heikkouksia hän näkee siinä.

Borgin kirjaa voi pitää apologettisena. Hän katsoo, että länsimaissa tapahtuva irtautuminen kristinuskosta johtuu pitkälti siitä, että ihmiset eivät voi enää uskoa varhaisemman paradigman opettamalla tavalla. Borg uskoo, että nouseva paradigma voisi taas tehdä kristinuskon mielekkääksi sekularisoituneiden arvostelijoiden silmissä.

Borg on vakuuttunut, että uskollle ei ole älyllisiä esteitä, ja haluaa intohimoisesti levittää omaa visiotaan. Raamattu on Borgille metaforinen kertomus, jota ei tule lukea raporttina historiasta. Ihmisen ei tarvitse ajatella, että maailma on luotu kuudessa päivässä. Ylipäänsä usko ei ole tiettyjen ajatusten totena pitämistä, vaan luottamusta. Raamatun teksti on sakramentaalista niin, että se välittää Jumalan todellisuuden meille.

Borg arvostelee myös varhaisemman paradigman yksilökeskeistä ja tuonpuoleista pelastuskäsitystä. Borg korostaa, että pelastus tapahtuu jo nyt ja näkyy yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden vaatimuksena. Jumala ei tee interventioita maailmaan muuttaakseen sitä, vaan se on uskovien tehtävä. Näkemykset ovat ilmiselvästi yhteydessä Borgin varhaisempien historian Jeesus -tutkimusten kanssa.

Yhdessä kohdassa Borg aiheuttaa varsin ristiriitaisen reaktion. Hän katsoo, että kaikki uskonnot johtavat samaan päämäärään, kuten eri puolilta vuorta nousevat polut vievät samalle huipulle. Herää kysymys, onko Borg ajatellut asiaa aivan loppuun asti. Ku Klux Klanin uskonnollisuuden hän kuitenkin hylkää vääränä. Jotkin polut eivät siis sittenkään vie huipulle.

Ajatus kaikkien uskontojen viemisestä samaan päämäärään lyö korvalle myös Borgin apologettista tendenssiä. Jos jokainen voi löytää huipulle omaa tietään, miksi sekularisoitunutta amerikkalaistakaan pitäisi kutsua kristinuskon piiriin?

Borgin nousevaa paradigmaa on turha syyttää siitä, että se ohittaisi teologian ja keskittyisi vain etiikkaan. Borg ei ole luopumassa uskosta, Raamatusta, Jeesuksesta tai mistään muustakaan. Kyse on uudesta tulkinnasta. Borgin visio on syvästi hengellinen. Sitä ei voi kieltää, olipa hänen yksittäisistä näkemyksistään mitä tahansa mieltä.

NIKO HUTTUNEN, DOS.

JUSSI JUNNI (TOIM.)

Pyhä Henki varhaiskristillisessä teologiassa. *Studia Patristica Fennica* 3. Helsinki: Suomen patristisen seura 2015. 147 s.

Nuoren Suomen patristisen seuran vuosikirja on lajissaan kolmas. Se pureutuu muutaman artikkelin voimin laajaan ja kompleksiseen Pyhää Henkeä koskevaan teologiaan myöhäisantiikissa. Kaikkiaan erityisaiheisiin keskittyviä artikkeleita on viisi, johdannon lisäksi. Kokoelman painopiste on varsin itäinen, ja täyteläistä latinalaista pneumatologiaa kirjasta on turha etsiä.

Varhaiskristillisen pneumatologian yksityiskohtia edeltää Juha Pih-

kalan laatima lyhyt johdantoartikkeli, jonka pohjakertomuksena on Pyhän Hengen trinitaarisen aseman täydentyvä evoluutio. Primitiivisistä ja ”häälyvistä” juurista päädytään neljännen vuosisadan lopulla vihdoin Pyhän Hengen koko kuvaan. Pihkala nimittää varhaisinta kristillistä pneumatologiaa ”epäsymmetriseksi” ja Konstantinopolin (381) teologiaa kolmannelta persoonasta ”symmetriseksi”. Näiden välivaiheeksi Pihkala piirtää Apostolisten isien ja Lactantiuksen edustaman henkikristologian, jossa jumalallinen henki nähdään ennen muuta Kristuksen täyttävänä henkenä ja jumaluutena. Johdantoartikkeli päättyy Konstantinopolin muotoiluihin ikään kuin valmiiseen ja kypsään lopputulokseen: ortodoksinen, symmetrinen kolminaisuus on saatu valmiiksi. Pihkalan johdanto tarjoaa tarpeellisen, joskin ymmärrettävän suppean taustan sitä seuraaville detaljiartikkeleille. Lukijan pääteltäväksi jätetään, miksi Konstantinopolin jälkeistä ja läntistä pneumatologiaa käsitellään johdannossa ja koko kokoelmassa niin vähän.

Pihkalan avausta seuraa siro antologia eli kukkakimppu sievästi eri suuntiin taittuvia pneumatologisia erillistutkimuksia. Niiden aiheet ulottuvat itäsyrialaisesta mystiikasta reliikkien teologiaan. Lukija saa niiden kautta esoteerisia pilkahduksia myöhäisantiikin pneumatologiaan, mutta kuten monesti on tieteellisten artikkelikokoelmien vaivana, koherentin kokonaisuus havainnointi on niiden pohjalta varsin työlästä.

Serafim Seppälä kuvaa itäsyrialaista pneumatologiaa (mm. Iisak Niniveläinen, Johannes Viiniköynnös, Simeon Armorikas) selkeän jäsenennyksen avulla neljästä eri näkökulmasta. Pneumatologia ilmenee Seppälän lähteissä kielifilosofisena, antropologisena, dogmaattisena ja elämäkokemuksellisena. Seppälä siteeraa lyyriisiä askeettisia tekstejä, joiden analysointi eksaktein käsittein vaikuttaa haastavalta. Pyhän